

İZMİR KÜLTÜR SANAT VE EĞİTİM VAKFI (İKSEV)

**BİRİNCİ ULUSAL KÜLTÜR KONGRESİ
"DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ VE GLOBALLEŞME"
3 - 5 Kasım 1997
İZMİR**

FEODAL KÜLTÜR, HALK KÜLTÜRÜ ve KENT KÜLTÜRÜ

**SANAT VE KÜLTÜR VAKIFLARININ
KENT KÜLTÜRÜNE KATKILARI
Prof. Dr. Murat TUNCAY
Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi**

Prof. Dr. Nermi Uygur : Kentler ve Köyler başlıklı değerli incelemesinde Kent'i: "Uygarlık ve kültür tarihinde benzeri olmayan bir ilerleme" olarak nitelendirir ve şu temel soruyu ortaya atar : "İnsan, insanca yaşamı hakettiğine göre, insanın varedtiği en karmaşık araçlardan olan kentin de insana en uygun yaşama ortamı sunması gerekmiyor mu?"

Böylesine güçlü bir akıl yürütme sonucu gelen sorunun yanıtı elbette Evet olacaktır. Evet, kent demek insanca varolunabilen bir yer demektir. Bunun anlamı, insanı insan yapan biyolojik, psikolojik ve sosyal gereksinimlerinin, gereğince ve insan onuruna yakışan bir biçimde karşılanmasıdır. Kent aşamasına kadar insanların oluşturdukları yerleşim biçimleri bu gereksinimleri yeterince karşılayabilmiş olsaydı kent tipi bir yerleşim biçimine gerek kalmazdı. Bugün sözü edilen tüm olumsuzluklarına karşın kırsal kesimden kentlere yönelik yoğun göçün anlamını belki de en özlü biçimde bu perspektif içinde ifade etmek mümkündür: İnsanı insan yapan gereksinimlerin gereğince ve insan onuruna yakışan bir biçimde karşılanabilmesi kentin varoluş mantığıdır.

Kent bu gereksinimleri gereğince karşılayamıyorsa temel işlevlerini yerine getirmemiş sayılır. O zaman kent istenmeyen özellikleriyle ortaya çıkan, insanların yalnızca geçim zorunluğuyla bağlandıkları ve her fırsatta ondan uzaklaşmaya çalıştıkları garip bir yerleşim alanı haline gelir. Salt ekonomik anlamda hareketliliği barındıran bir kentte yaşam aslında mekanik, renksiz, yapay, huzur ve mutluluk verici olmaktan uzak ilişkiler zincirinden öteye geçemez. Böylesine bir metropolleşme elbette gerçek anlamda çözülmesi çok güç kişisel ve toplumsal sorunların dinamosu olacaktır.

Ülkemizde nüfusları giderek çoğalmakta olan kentlerimiz için çizilen tablolar böylesi bir sağlıksız değişimin işaretlerini çoktandır vermektedir. Kırsal kesimden gelerek kente katılanların sayıca çokluğu ve kırsal kesim yaşamının gelenekleri üstüne kurulan yaşam biçiminin içine kapalı yapısı, kente uyum sağlamayı güçleştirmiş; ekonomik ve sosyal zorunluluklar geleneksel kültür değerlerinde belirli bir aşındırma ve yozlaşmaya yol açmış; ortaya çıkan ve toplumbilimciler tarafından Gecekondu kültürü olarak adlandırılan yaşam biçimini kendisine uyduracak gücü bulunmayan kentlerimizde kent kültürüne özgü değerler gerilemiş ve deyim yerindeyse kentler kasabalaşmıştır.

Kent yaşamının gerektirdiği düzen kavramına, onu oluşturan ve koruyan değerlere yeterince özen gösterilmediği için Türkiye'de kent hayatı hantallaşmıştır. Tıpkı yeterince eğitilmemiş, kafaca değil bedence gelişmiş hantal bir insan gibi salt bedensel ge-

reksinimleriyle başedilmeye çalışılan bir karmaşa, kent yaşamına egemen görünmektedir. Beslenme, barınma, çoğalma ve bunların elden geldiğince sağlıklı olarak sağlanıp tüketildiği; bu kadarla yetinilebildiği hantal, kalın çizgili bir kent yaşamı anlayışının yaygınlığı kaygı verici boyutlardadır. Kent yaşamının işlevlerinden sorumlu olması gereken çevrelerin konuya yaklaşımlarına, açıklamalarına ve uygulamalarına baktığımızda; günlük politika ve gösteriş merakının ötesine geçebilmiş iyi niyetli ve kısa soluklu girişimler dışında görülebilenler, olması gerekenlerin çok altındadır.

İnsanı öteki canlılara üstün kılan ruhsal ve kültürel gereksinimler ya yok sayılmakta ya da bu gereksinimlerle ilgili yatırımlar lüks tüketim alışkanlıkları nitelemesiyle hafife alınmakta, rahatça ertelenebilmektedir. Hantallaşmanın asıl kaynağı kültür düzeyinde yaşama olarak tanımladığımız; kent yaşamının amacını ve anlamını oluşturan değerleri önemsemeyen bu zihniyettir. Bu savaşkayıcı tavrın yönlendirdiği yaklaşımlar sonucu ilişkiler ve zevkler basitleşmekte, ayrıntılar anlamsızlaşmakta, yaşamı yaşanabilir kılan renkler tekdüzeleşmektedir. Bu vb. olumsuzluklarla beslenen yabancılaşmalar kent insanını daha umursuz, umarsız, kendine dönük, saygıdan ve giderek sevgiden uzaklaşan bir konuma getirip bırakmaktadır. Hiç bir ekonomik gereksinim önceliği, bu savaşkaymanın ve hantallaşmanın özürü olarak gösterilemez.

Oysa kent, geçmişten gelen biçimsel özellikleri ve kültürel yaşantısıyla, yeni kültürel ve sanatsal gelişimler için bir esin kaynağı olmalıdır. Bilindiği gibi çağdaş kentin oluşturulması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, tarihsel süreçten gelen içerik ve biçimlerin, çağdaş yaşam koşullarının gerekleriyle, yaşayan etik ve estetik ilkelerle bağdaşabilecek bir senteze ulaştırılabilmesine bağlıdır. Kelvin Lynch'in de dediği gibi genişleme ve derinleştirme etkinliklerinin sürekli kullandığı bu sentez birbirleriyle bağlantısı açıkça görülebilen bir çok farklı ögesi olan, sürekliliği kesilmeyen bir kent kültürü modeli olacaktır.

Kentler, nüfusu, belli bir büyüklüğü ve yoğunluğu olan, ekonomisi tarım dışı etkinliklerde artış gösteren; kendi nüfusundan başka etki alanı içinde yaşayanlara da hizmet sağlayan yerleşim yerleri olarak tanımlanırlar. Bir yerin kent olabilmesi için sosyal konumu, üretim biçimi, fiziksel yapısı ve ekonomik durumunun kentsel niteliklere uygun olması beklenir. Kentlerin en belirgin özelliği olarak o yerleşim birimlerinde yaşayanların büyük bir bölümünün tarımla uğraşmaması gösterilir. Altyapılarının, eğitim ve sağlık hizmetlerinin bulunması; alışveriş merkezlerini, eğlence ve spor olanaklarını sunması sanat ve kültür etkinliklerinin olması; eski zamanlardan bu yana kentin özellikleri arasında sayılmıştır. Ama bütün bunlar kentin kent insanına sunduklarıdır. Kenti kent yapan ise onun yaşam biçimidir. Kültür düzeyinde yaşamın çağdaş ölçütlerini içeren ve bunu yaygın olarak paylaşabilen bir yaşam biçimi kenti kent yapar. İşte bu yaşam biçimi ve onun gerçekleşebilmesi için ortaya konan her türlü maddi ve manevi üretime biz kent kültürü adını veriyoruz.

Kent kültürü kentin kimliğidir. Bu kimlik kentin coğrafi koşullarının, fiziksel özelliklerinin, demografik ve ekonomik yaşantısının, geçmişten gelen kültür mirasının değişen yaşam koşulları doğrultusundaki evrim sürecini kapsar. Bu süreç çok boyutludur. Kent kültürü salt düne ilişkin bir kavram olmadığı gibi çağdaş teknolojinin büyük ölçüde biçimlendirdiği günümüz globalleşme eğilimlerinin göstergeleriyle de sınırlı değildir. Bir başka deyişle kent kültürü, kentin dünü ile bugünü arasındaki hesaplaşmaların devingen bir yansımasıdır.

Böylesine dinamik bir yapının, kendi haline terkedilmesi; koruyucu ve yönlendirici önlemlerin alınmaması durumunda ciddi boyutlarda bireysel ve toplumsal sorunlara yol açabilecek özellikler gösterdiği açıktır. Nitekim her toplum bu dinamik yapıyı ayakta tutacak özgürlükler yanında olumsuz gelişmeleri önleyici bir dizi kısıtlamayı getiren yasal düzenlemeler ve örgütlenmeler oluşturmak zorunluluğunu duymuştur. Toplum düzenini doğrudan etkileyebilecek sakıncaların oluşmaması ya da oluşma eğilimlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik yasal önlemler Devlet ve yerel yönetimler tarafından yürütülürken Sanat ve kültür alanındaki gelişimlere olumlu anlamda katkıda bulunmak amacıyla *Dernek* ya da *Vakıf* adı altında pek çok sivil girişimin oluşturulduğu ve bunların önemli çalışmalara yöneldikleri görülmektedir.

Derneklere göre daha güçlü parasal ve hareket olanaklarına sahip bulunan Sanat ve Kültür Vakıflarının kent kültürü üzerindeki katkıları: Korumacılık, Çağdaşlaşma ve Geliştirme başlıkları altında kümelenmek ve kısaca değinmek isterim.

Korumacılık

Yaşayan kent kültürü üretmeye devam eder. Yeni değerler eskileriyle hesaplaşırlar. Sırasında *Yeni Eski*'yi alt eder. Eski önce yozlaşır sonra kaybolur gider. Sırasında *Eski* daha güçlü çıkar. *Yeni* güncel koşulların ürettiği bir popüler kültür ya da kitch olarak kalır. Koşulların ortadan kalkmasıyla silinir. Eski daha güçlü bir yeni değerle hesaplaşıp yenik düşene dek varlığını sürdürür. Toplumsal yaşamın devinimi içinde bu üretme ve öğütme süreci sürekli işler. Bu devingen süreç içinde kent yaşamının gündeminden çıkan değerlerin içinde yarınlara için saklanması gerekenler etik, estetik, pedagojik, etnografik ya da ekonomik alanlarda anlam taşıyan izler bırakabilenlerdir. Böylesi kültür değerlerinin yaşamın günlük akışı ve geçici çıkarlarından zarar görmeden sonraki kuşaklara bir kültür mirası olarak aktarılması Koruma adı altında toplanan sorunları ve çözüm çalışmalarını içerir.

Korumacılık, kültür mirasına sahip çıkılması belgeleme, koruma, saklama, sergileme yanında kent kültürünün bu değerler çevresinde gelişen gelenek ve göreneklerini yaşatma anlamında büyük bir önem taşımaktadır. Yeni kuşakların eskiden gelen birikimle tanışmaları, yeni kültür ve sanat değerlerini oluşturmada eskiden de yararlanan sentezlere yönelmeleri, kuşkusuz bu korumaya yönelik etkinliklerin sürdürülmesine bağlıdır.

Ülkemizdeki Sanat ve Kültür Vakıflarının pek çoğu geleneksel değerlerin korunması ve yaşatılmasına yönelik çalışmalara ağırlık veren bir görünüm ortaya koymaktadırlar. Kent kültürüne yönelik araştırmalara, belgeleme, sergileme ve yayınlara yönelen vakıflarımız sayıca azdır. Taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve onarılmalarına yönelik destekleyici çalışmalara ağırlık verildiği gözlenmektedir.

Çağdaşlaşma

Kent kültürünün çağdaş uygarlık düzeyinin gerektirdiği bir kültür düzeyinde yaşama kavuşması, bu yaşamın gerektirdiği altyapıya sahip olması ve sanat kültür etkinliklerinin kentlerde yaşayan geniş kitleler tarafından paylaşılabilmesi için yapılan çalışmalar Çağdaşlaşma başlığı altında toplanabilir. Kültür düzeyinde yaşama alışkanlıklarının kazanılması ve kentte yaşayan bireylerin ruhsal sağlıkları ve gelişimleri açısından büyük önem taşıyan bu çalışmalar ülkemizdeki sanat ve kültür üreten kişi ve toplulukların sayıca azlıkları yanında birkaç kentte toplanmış olmaları nedeniyle yıl boyunca sürdürülemeyen; en çok bir ay içine yayılabilen etkinliklerle sonuç almaya çalışan festival vakıflarını ortaya çıkarmıştır. Hiç kuşkusuz Festivallerin kent kültürünün düzeyinin yükselmesinde ilginç ve önemli bir yerleri vardır. Ancak bu kültür düzeyinde yaşamanın gereklerini yıl boyunca yeterince karşılayabilen kentler için renklendirici ve yüceltici etkiler bırakabilen bir uygulama olarak bilinir. Kültür düzeyinde yaşama olanakları ve alışkanlığının bir kaç kentle sınırlı kaldığı ülkemizde bu yöntemin geçerliliği daha da ötesi yeterli sayılması ciddi ölçüde tartışılmalıdır. Yılın belli bir döneminde zorlama olanaklarla aydınlatılan sonra da karanlığa terkédilen bir kent kültür yaşamı Çağdaşlaşma adına beklenen işlevi yerine getirmekten uzaktır.

Geliştirme

Kent kültürünün kendisine özgü özellikleri ve renkleri üzerinde adeta erozyona benzer bir aşındırma etkisi bırakan çağdaş teknolojik ve ekonomik gelişmeler daha hızlı, daha pratik ve daha güncel çıkarılara dönük bir yaşam biçimine zorlamaktadır kent insanını. Kentin yaşam koşulları ağırlaştıkça eskinin yenisiyle dengelenmesi, daha sağlıklı ve kalıcı değerlerin üretilmesi de zorlaşmaktadır. Çeşitli çıkar ilişkileriyle tanıtım ve reklam kampanyalarıyla tüketime sunulan yeni karşısında yeterince korunamayan ve tanınmayan eski dışlanmakta; bilinçli bir yüzeyselliğe, tüketim sığılığı ve alışkanlıklarına terkédilen kent insanında kaçınılmaz bir gusto sorunu da gündeme gelmektedir.

Kent kültürünün bir türlü istenen sağlıklı ölçülere çıkarılamaması kentte yaşayan insanların seçimlerinde ve ilişkilerinde estetikten giderek uzaklaşan bir tavır özelliği ortaya çıkarmaktadır. Beğeni ve ilişkilerde sığılaşmaya ve kabalaşmaya yol açan bu olumsuz gelişim kent insanını olması gereken daha ince, eğitilmiş, incelmış niteliğinden uzaklaştırmaktadır. Bu

alanda okul dışında başlı başına bir eğitim aracı olması gereken kent yaşamı ve onun gerektirdiği görgü ayrıntıları dışlandıkça kent insanına sunulan her maddi ve manevi değer piyasa koşullarının gereklerine terk edilmektedir. Önüne konulan her değeri parası yettiği sürece satın alan; marka fetişizmine teslim olmuş, özgün değerlerini ve seçimini yapmakta zorlanan; her alanda ucuzluğa ve kitch'e bağımlı kılınan kent insanının beğenisini yükseltecek önlemlerin mutlaka alınması gerekir. Bunun en temel çıkış yolunun ise kent insanının sağlıklı, düzenli giderek düzeyi yükselen bir sanat kültür yaşamına kavuşturulması olduğu açıktır. Kent kültürünün karşı karşıya olduğu bu önemli sorunun çözümü yolunda Sanat ve Kültür Vakıfları çalışmalarının olması gerekenin çok altında kaldığını itiraf etmek zorundayız.

Sanat ve Kültür vakıflarımızın kuruldukları kentlerde düzenli bir kültür düzeyinde yaşama düzenini oluşturabilmek için taşıma suyla değirmen döndürme alışkanlıklarını sınırlandırmaları; kaynaklarını ve çalışmalarının ağırlığını yerel sanat ve kültür kuruluşlarının oluşturulması ve geliştirilmesine yönelmeleri gerekmektedir. Devletimizin bağladığı imkanlarla sanat kurumlarında eğitim gördükten sonra kültür kurumlarında görev alabilmek için kadro bekleyen çok sayıda genç müzisyenlerin, sahne sanatçıların, oynatmak için sinema bulamayan nitelikli filmlerin üretildiği bir ülkede büyük kentlerden ve yurtdışından sağlanan sanatçılarla oluşturulan aylık festivallerle oyalanmak; kültür üretmek yerine yalnızca tüketme alışkanlıklarına hizmet veren organizasyonlara yönelmek kanımca istenen hedefe ulaşmak için yeterli sayılmamalıdır.

Kültür düzeyinde yaşama alışkanlıklarının 18 - 30 yaş arasında kazanıldığı ve ülkemizin oldukça genç bir yaş ortalamasına sahip bulunduğu düşünüldüğünde Kent kültürüne yönelik etkinlikler yapmak üzere oluşturulan Sanat ve Kültür vakıflarına yönelik bazı önerileri kısaca şöylece sıralayarak tartışmaya açabiliriz:

1. Kent kültürünün geçmiş değerlerine yönelik ayrıntılı araştırmalara, belgeleme, sergileme ve yayın çalışmalarına destek verilmelidir. Kültür Bakanlığı tarafından oluşturulan ve kaynakları devlet tarafından karşılanan arkeoloji ağırlıklı müzelerin yanında kent kültürünün çeşitli aşamalarına ışık tutan koleksiyonların ve diğer maddi değerlerin sergilendiği kent müzelerinin, özel müzelerin açılmasına destek verilmelidir. Buraların kent kültürünün dünü ile bugününün tartışıldığı ve yeni fikirlerin üretildiği birer kültür merkezi olarak çalıştırılmaları için gerekli olanaklar ve düzenlemeler sağlanmalıdır.
2. Kentin sanatsal ve kültürel düzeyini yükseltmek amacıyla yapılacak çalışmalar için orta ve uzun vadeli hedefler saptanmalı; konferans, konser, gösteri vb. bilimsel ve sanatsal etkinlikler bu hedeflerde öngörülen mantığa ve gelişim çizgisine uygun bir program içinde düzenli bir şekilde sürdürülmelidir.
3. Düzenlenen etkinlikler için 18 - 30 yaş arası çağlarını yaşayan genç kitleler hedef

seçilmeli, yıllık programların oluşturulmasında bu kesimin temsilcilerinden de yararlanılmalı; öğretim kurumlarında sanat ve kültür çalışmaları yürütmek amacıyla oluşturulan kol, klüp vb. örgütlenmelere her anlamda destek sağlanmalı; Sanatçıları ürün vermeye teşvik edici yarışmalar düzenlenmeli, ödül verilmeli, düzenlenen etkinliklere yoğun katılımın sağlanması için gerekli önlemler alınmalıdır.

4. Yöresel sanat ve kültür kurumlarının etkilerini kolaylaştırıcı bu etkinliklerin düzeyini yükseltici girişimlerde bulunulmalıdır. Kenti yalnızca kültür tüketen değil aynı zamanda kültür de üreten; ürettiği kültürü yıl boyunca paylaşabilen ve kendi sanat ve kültür kurumlarına sahip çıkan, onlarla övünebilen bir fikir düzeyine yükseltmek için çaba göstermelidir.
5. Sinema, Tiyatro, Opera, Konser Salonu, Kütüphane, Konferans salonu gibi kentin kültür düzeyinde yaşaması için gereken temel yapıların çağdaş teknoloji ve yapı estetiğinin gerektirdiği ölçülerde yaptırılması ve kent yaşamının odak noktaları olarak işlevsellik kazanmaları için faaliyete geçmeli, bu amaçla kampanyalar düzenlemeli, girişimlerde bulunmalıdırlar.
6. Kent kültürünü olumsuz yönde etkileyecek, düşük düzeyde sanat ve kültür ticaretine soyunan kişi ve topluluklara gerekli tepkiyi gösterecek bir kamu duyarlığının geliştirilmesinde öncülük görevini üstlenmelidirler.
7. Kentin özellikle yerel yönetimlerinin kent kültürü ile ilgili girişimlerde bulunmaları, Bu alanda çeşitli gerekçelerle ortaya çıkabilen savsaklamalara meydan verilmeyecek bir demokratik baskı grubu oluşturabilmelidirler.
8. Kentin estetik bir bütün olduğu gerçeğinden hareket ederek kent mimarisini oluşturan yapı ve çevre estetiğinin oluşturulması, korunması, geliştirilmesi, yeni yapıların bu bütünlüğü bozmaması için öneriler geliştirmek ve kamuoyu oluşturulmasına gayret etmelidirler.